

## Varför textanalys?

### Den språkvetenskapliga textanalysen i högre utbildning ur ett textforskningsperspektiv

Av ANDREAS NORD

---

#### Abstract

*Nord, Andreas*, andreas.nord@svenska.gu.se, Senior Lecturer, Department of Swedish Language, Gothenburg University, Sweden. "Why textual analysis? Linguistic textual analysis in higher education from a textual research perspective". *Språk och stil* 22:1, pp. 187–212.

By tradition in Swedish higher education, introductory or intermediate courses in the Swedish language include one or two modules that focus on textual analysis. The content of such modules and their relation to the relevant strands of research in ten Swedish universities are the subject of this article. The relevant research field is in this case the dynamic and multi-faceted 'Text studies' field, which encompasses different strands of discourse analysis, text linguistics, literary stylistics, as well as research on text comprehensibility and ethnographic and sociocultural perspectives on written discourse and literacy. The results of the survey show both similarities and discrepancies between the 'textual interests' within education and research. In education, a span of interests is discerned, which generally has some counterparts in the 'Text studies' field, although it does not mirror the current trends in 'Text studies', where critical approaches and ethnographic perspectives have gained increased attention. Instead, the main textual interest within the courses can be conceptualized as descriptive and functional: typical analysis aims at describing a text or a text group (genre) and relating the characteristic features in relation to its function. This shift in interest may, however, lead to a focus more on method than on the results of the analysis; this, in turn, has as the consequence that the university course modules cannot provide sufficient coverage of the models used in scholarly approaches.

*Keywords:* higher education, research-teaching nexus, syllabus analysis, linguistic discourse analysis.

---

I denna artikel kommer jag att jämföra vad textanalys innebär i utbildningar vid svenska nordistikinstitutioner med aktuella tendenser inom textforskningen. Kurser som handlar om analys av texter är nämligen sedan länge ett självklart

---

Tack till de anonyma referenterna och redaktörerna, som med sina konstruktiva råd väsentligt har bidragit till att göra artikeln bättre. Tack också till Jonatan Pettersson som jag åtskilliga gånger har diskuterat textanalysdidaktik med och till Hans Landqvist som har läst och kommenterat en tidigare version av artikeln.

inslag på de grundläggande kurserna inom *svenska språket*<sup>1</sup> och *praktisk svenska*. I Högskoleverkets utvärdering av olika högskoleutbildningar i svenska språket (2002) framkom t.ex. att textanalys (eller rättare: »text- och stilanalys») ingick i vad utvärderingen benämnde svenskämnets »core curriculum» tillsammans med ett antal andra områden. Att det är så har bekräftats av Magnusson (2007 s. 117) och Bergström (2007 s. 205), och att detta ännu gäller verifieras redan av en snabb blick på universitetens och högskolornas kursplaner. Åtminstone några högskolepoäng ägnas alltid åt kurser med analys av texter i centrum, vilket i kursplanerna markeras med uttryck som *textanalys*, *analys av texter*, *analysera texter* etc. och med delkursnamn där *text* ingår. Vilken inriktning denna analys av texter egentligen har är däremot inte så självklart – texter och textsammanhang kan analyseras av många olika skäl.

I artikeln kommer jag därför att diskutera vad textintresset innebär i utbildningar på universitet och högskolor, och särskilt hur detta ser ut i relation till dagens textforskning. Utbildning som meddelas av universitet och högskolor ska enligt högskolelagen (1 kap. 2 § 1 punkten) vila på »vetenskaplig grund» och »beprövad erfarenhet», samtidigt som forskning och undervisning bedrivs under ganska olikartade förutsättningar och textforskningen i sig är ett ganska brokigt område.

## Underlag för diskussionen

Utgångspunkten är en närläsning av relevanta kursplaner och vald kurslitteratur från grundläggande kurser inom studiegångarna svenska språket och praktisk svenska vid tio universitet och högskolor. Tonvikten ligger särskilt på frågan om vad den analys som ingår i undervisningen handlar om och syftar till att uppnå – svaren på undervisningens frågor *vad* och *varför*.<sup>2</sup> Visserligen är kursplanerna ofta ganska knapphändiga i sina formuleringar och några explícita svar på frågan *varför* ges inte, men genom en noggrann granskning går det ändå rätt väl att ringa in vad textanalysen i den högre utbildningen egentligen kan vara, enligt kursernas formella utformning.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Jag använder *svenska språket* som benämning på den studiegång av fristående kurser som ges av de flesta universitet och flera högskolor under beteckningen *svenska/svenska språket*.

<sup>2</sup> Jfr den ofta citerade tanken att *vad*, *hur* och *varför* är de centrala frågorna för (ämnes)didaktiken (Arfwedson 1987, Selander 2010).

<sup>3</sup> Hur kursplanerna sedan operationaliseras i undervisningen och hur kurslitteraturen används och ramas in är en intressant följdfråga, som jag dock inte kan behandla här.

En avgränsning har gjorts till fristående kurser i svenska språket (och motsvarande), samt studiegångar inom svenska språket med praktisk inriktning. För kurser med praktisk inriktning har jag begränsat urvalet till sådana som betraktas som ekvivalenta med kurser i svenska språket, dvs. ger motsvarande behörighet till vidare studier på fortsättningskurs respektive kandidatkurs. De båda aktuella studiegångarna kommer att kallas *svenska språket* respektive *praktisk svenska*. Ett motiv bakom valet att inkludera båda är antagandet att det kan finnas intressanta skillnader i vilken roll textanalysen får.<sup>4</sup>

Insamlingen av underlaget gjordes i oktober och november 2010 och diskussionen gäller därför kurserna och kursplanerna höstterminen 2010. Det är dessutom bara de kursplaner som var allmänt tillgängliga som har tagits med, inte t.ex. eventuella betygskriterier som endast distribuerats i anslutning till undervisningen.

Kursplaner för både grundnivå och avancerad nivå har samlats in, men fokus ligger här på grund- och fortsättningskurser. Material för svenska språket (A = grundkurs, B = fortsättningskurs) har hämtats från följande tio universitet och högskolor: Göteborgs universitet (GU), Linköpings universitet (LiU), Linnéuniversitetet (LnU), Lunds universitet (LU), Mittuniversitetet (MiU), Södertörns högskola (SH), Stockholms universitet (SU), Umeå universitet (UmU), Uppsala universitet (UU) och Örebro universitet (ÖrU). Material för praktisk svenska (prA = grundkurs, prB = fortsättningskurs) har hämtats från SU och UU.

Materialet för undersökningen utgörs av kursplaner och vald kurslitteratur på de aktuella kurserna (jfr Gustafsson m.fl. 2010 om villkoren för kursplaner och andra styrdokument i högre utbildning). Inom kursplanerna analyseras innehållsbeskrivningar för hel- eller delkurs, eventuella mål och eventuella betygskriterier, med relevans för delkurser som innefattar textanalys. Materialet skiljer sig kraftigt åt i omfattning mellan lärosätena. Kursplanen omfattar i vissa fall bara innehållsbeskrivningar för helkursen och delkurserna, i andra bara mål, i ett fall (LU-A) bara beskrivning och mål för helkursen, inte för delkursen om textanalys. Det är inte heller ovanligt att formuleringarna är mycket kortfattade. Ett par exempel kan illustrera detta. Båda exemplen berör kurser som omfattar mer än textanalys, och jag har kursiverat de ord som jag bedömer berör textanalysdelen:

I delkursen behandlas olika analysmetoder för svenskt språkbruk i tal och skrift. Särskild tonvikt läggs vid *text-* och *samtalsanalytisk teori och metod*. (Ur delkursbeskrivning, SH-B)

<sup>4</sup> Fristående kurser i svenska med didaktisk inriktning eller liknande har alltså inte tagits med.

[Efter avslutad kurs ska den studerande] kunna *analysera och beskriva svenska språket* på olika nivåer: ord-, fras-, sats- och *textnivå*, med *avseende på form, funktion och betydelse* (Ur mål för helkursen, LU-A)

Vanligen är dock formuleringarna något mer informativa, även om det aldrig ges några explicita svar på frågor om vad analyser av texter inom utbildningen syftar till att visa. Diskussionen om vad »textanalys» är i utbildningarna kommer därför framför allt att ta sin utgångspunkt i innehållet, i svaren på frågan *vad* – vad kurser och litteratur handlar om – men också i ett försök att relatera kurserna till aktuella riktningar inom textforskningen.

Detta kommer att göras i fyra led: en diskussion om hur textanalysen i undervisningen gränsar till andra delämnena, en undersökning av vilka centrala, teoretiskt laddade nyckelord som aktualiseras i kursplanerna, en översikt över använd litteratur och slutligen en mer kvalitativ och summerande diskussion om vilka riktningar inom textforskning som utbildningarna avspeglar. Som en bakgrund kommer först en översiktlig beskrivning av några av huvudströmningarna inom textforskningen att ges. Den är avsedd att fungera som ram för de resonemang och tolkningar som följer.

## Den nordistiska textforskningen: några huvuddrag

Den nordistiska textforskningen är ett väl etablerat, livaktigt men också brokigt, svåravgränsat och föränderligt område. Det finns dock skäl att – åtminstone forskningssociologiskt – behandla den som *ett* område. Argument för detta är att det finns åtminstone en samlande forskningskonferens (*Forum för textforskning*) och att forskningsöversikter gjorda av ledande teoretiker tenderar att behandla textforskningen som ett område (se Svensson 2005, Gunnarsson 2007, Karlsson 2010, jfr även Barnes m.fl. 2000 s. 55 ff., Tønnesson 2009), även om det har karakteriserats som »ett vittförgrenat område med en lång rad traditioner som i vissa fall har ganska lite med varandra att göra» (Svensson 2005 s. 68). Internationellt sett har inte textforskningen någon självklar motsvarighet, så trots att den nordistiska textforskningen i hög grad går tillbaka på internationell (ofta anglosaxisk) forskning har det här fallit sig naturligt att främst hämta stöd i svenska och skandinaviska forskningsöversikter. Brokigheten har nämligen inte hindrat olika forskare att försöka peka ut huvudlinjer och huvudströmningar, om än ofta med många garderingar och reservationer (se Svensson 1988, Nordman 1994, Svensson m.fl. 1996,

Svensson 2005, Frandsen 2006, Josephson 2006, 2009, Gunnarsson 2007, Karlsson 2007, 2010).

I den här översikten berör jag framför allt variationen och diversiteten inom området. Genomgången har ändå behövt avgränsas och vinklas så att den främst ska belysa det som senare diskuteras i relation till analysen av kursplanerna och kurslitteraturen. Detta innebär att vissa frågor (och vissa forskningsansatser) förbigås, medan andra ges större utrymme. Det innebär också att jag kommer att peka ut några huvudriktningar inom textforskningen, främst utifrån tidigare forskningsöversikter, nämligen: litterär stilistik, läsbarhets- och begriplighetsforskning, funktionell analys (inklusive funktionell stilistik och genreanalys), kritisk textanalys och textetnografi. Dessa olika riktningar skiljer sig på flera sätt, bl.a. genom att de behandlar olika typer av texter (skönlitteratur, olika typer av sakprosa) och kännetecknas av olika förhållningssätt till texters kontext i analysen och olika forskarpositioner. En översikt över riktningarna utifrån dessa särskiljande aspekter finns i tabell 1. Andra aspekter vore möjliga att lyfta fram, men jag har valt att endast beröra sådana som kommer att ha relevans för diskussionen av kursplanerna och kurslitteraturen. Riktningarna skiljer sig också såtillvida att de är mer eller mindre produktiva inom den aktuella textforskningen. Det är framför allt de tre senare (funktionell analys, kritisk textanalys och textetnografi) som varit centrala under det senaste decenniet, medan större undersökningar inom litterär stilistik och begriplighetsforskning i dag är ovanliga.

Tabell 1. Schematisk översikt över några riktningar inom textforskningen.

	Primär materialtyp	Kontextintresse	Forskarposition
Litterär stilistik	skönlitteratur	inom texten (i läsarperspektiv)	neutral, tolkande position
Läsbarhets- och begriplighetsforskning	sakprosa (särskilt informationstexter, instruktioner etc.)	inom texten (i läsarperspektiv)	normativ position
Funktionell analys (inklusive funktionell stilistik och genreanalys)	sakprosa (bruksprosa, genrebunden sakprosa)	1. situationskontext 2. intertextuell kontext: relation till texter i samma genre	neutral, förklarande position
Kritisk textanalys	sakprosa (ideologiskt viktig)	sociala praktiker (samhällskontext)	kritisk position
Textetnografi	sakprosa (i verksamhet)	verksamhet/praktik, materiell kontext	neutral position, deltagarrollitet

Enklast är att börja med att skissera textforskningens olika riktningar utifrån vilken typ av material som de berör. Gemensamt för olika riktningar är intresset

för *skrivna texter*, men dessa kan vara av olika slag – från skönlitterära texter till en mångfald av olika typer av sak- och bruksprosa (se om dessa begrepp Svensson m.fl. 1996). En förskjutning i intresse har skett så att forskningsintresset i dag oftare berör sakprosatexter av olika slag än litterära genrer (Frandsen 2006). Intresset för litterära texter lever dock kvar i den forsknings-tradition som kan kallas *litterär stilistik*, vars syfte är att »genom ett intensivt studium av språkliga drag i litterära texter förklara hur en viss litterär effekt kan uppstå» (Svensson 1988 s. 16), även om denna tradition i dag avsätter få större studier.

Spännvidden i intresset för sakprosa är stor – det som uppmärksammas är i dag allt från högstatusgenrer till renodlade brukstexter och verksamhetsanknutna texter, t.ex. facktext av olika slag och elevtexter. Inom en riktning som kan kallas *funktionell stilistik* har sakprosatexter sedan 1970-talet analyserats med syftet »dels att komma till klarhet om vilka språkliga drag som gör texter mer eller mindre funktionsdugliga i olika situationer, dels att genom jämförelser frilägga olika genrers karakteristika» (Svensson 1988 s. 16). Den funktionella stilistiken och andra typer av *funktionella analyser* (analyser med olika textlingvistiska metoder, med systemisk-funktionell grammatik etc.) har särskilt intresserat sig för olika typer av brukstexter och verksamhetsanknutna texter, t.ex. skoltexter. Inom den forskningsriktning som kan kallas *kritisk textanalys* och som härstammar från en anglosaxisk tradition (t.ex. Fowler 1991, Fairclough 1992) är också sakprosan det typiska materialet, men inom denna tradition tenderar ideologiskt viktiga sakprosatexter – politiska texter, reklam, massmedietexter etc. – att uppmärksammas mest eftersom analyserna ofta syftar till att visa hur texter utgör led i dold eller öppen maktutövning (se Karlsson 2010 s. 165). Denna tradition slog inom svensk textforskning igenom under 1990-talet och har alltsedan dess utgjort en viktig del av textforskningen.

Sakprosan är även materialet för den forskning om läsbarhet och begriplighet, som syftar till att kartlägga vad som gör texter läsarvänliga och bedöma texter i relation till detta (se Platzack 1974, Svensson 1988 s. 17, Josephson 2009 s. 102). Centralt material här är av naturliga skäl sådana texter där det är viktigt för avsändaren att nå ut med sitt budskap, i typfallet informerande texter, instruktioner, läroböcker etc. Forskningsobjektet är ofta språkbruket i en enskild sakprosatext, ibland en grupp texter. Denna forskning var livaktig särskilt under 1970- och 1980-talet, men är i dag lågproduktiv (jfr Josephson 2009 s. 102).

En viktig skillnad mellan olika riktningar inom textforskningen rör vilken roll förståelsen av *kontexten* spelar. I begriplighetsforskningen liksom inom

den litterära stilistiken spelar kontexten mycket liten roll även om texten ses ur ett läsarperspektiv, medan annan textforskning i högre grad ställer en detaljerad analys av kontexten mot analysen av texten (se Karlsson 2010). Vilken sida av kontexten som betonas varierar dock. För genreanalyser som syftar till att generalisera textmönster blir den intertextuella kontexten (t.ex. konventioner) central, medan för analyser som syftar till att förstå textens funktion blir situationskontexten viktig. För studier som intresserar sig för sociala processer på mer generell nivå blir den sociala och kulturella kontexten viktigast. Så är det t.ex. inom den kritiska textanalysen. Här finns ett släktskap med sociala vetenskaper och typiskt syftar inte en analys bara till att belysa samspel mellan (situations)kontext och text och förklara varför texter ser ut som de gör, utan även till att blottlägga dolda mönster och samband och visa på hur texter befäster eller omskapar större sociala mönster genom att relatera språkbruket till sociala praktiker på samhällsnivå.

Den typ av forskning som sammanfattande kan benämnas *textetnografi* leder sitt ursprung delvis till New Literacy Studies (Street 1984, Barton & Hamilton 1998), men har också utvecklats under influens av olika sociokulturella ansatser (jfr Karlsson 2010). Denna forskning har framför allt under det senaste decenniet etablerats som en del av textforskningen. Den utmärks av ett delvis anorlunda kontextintresse. Här är ofta produktionen eller användningen av texter i sig en del av studieobjektet. Hur texter blir del av praktiker och verksamheter och vad texter gör i sitt sammanhang undersöks. I stället för att beskriva kontexten runt en text kan en sådan undersökning ta sin utgångspunkt i en beskrivning av en praktik eller verksamheten för att välja ut texter att analysera (Karlsson 2007, 2010).

Ännu en viktig skillnad mellan olika forskningsriktningar är, slutligen, den skillnad i metateori och forskarposition som finns. Frandsen (2006) pekar ut en förskjutning från positivism till socialkonstruktivism – för övrigt ju en ganska allmän förskjutning inom humanistisk forskning – som typisk för modern textforskning, och också en tendens att överge vetenskaplig neutralitet för en mer kritisk forskarposition. Det sistnämnda gäller då framför allt för den forskning som hör hemma inom kritiska riktningar, t.ex. kritisk diskursanalys. Vidgas å andra sidan förståelsen av kritisk position till normativa positioner kan även begriplighets- och läsbarhetsforskningen sägas göras utifrån en kritisk – eller åtminstone normativ – position.

Detta kontrasterar mot olika typer av funktionell analys som är förknippade med en neutral, förklarande forskarposition. Gemensamt för dem brukar nämligen vara att det är en utgångspunkt för analysen att texten i fråga är väl-

formad och ändamålsenlig, och att den så att säga är formad av (och kan förklaras utifrån) avsändarens syfte och textens funktion. Detsamma gäller den textetnografiska forskningen. Här förekommer dock studier som är uttalat praxisorienterade i den meningen att de är avsedda att vara till nytta för dem som deltar i forskningen, t.ex. på en arbetsplats eller skola (se om praxisforskning Karlsson 2008, Rönn 2009), och detta medför att hållningen måste vara deltagarlojal.

Denna översikt har pekat på några viktiga särskiljande drag mellan några olika, mycket grovt skisserade riktningar inom textforskningen och jag hänvisar till de refererade forskningsöversikterna för delvis annorlunda sätt att tematisera översikter. T.ex. kan det skilja sig mellan olika undersökningar vilka textnivåer som framför allt undersöks eller om kvantitativa eller kvalitativa metoder används, men detta förbigick jag ovan av flera skäl. Ett skäl är att dessa aspekter helt enkelt inte kommer att bli aktuella, eftersom det mycket sällan går att utläsa ur kursplaner vilka nivåer som analyser inom utbildningen berör – och kurslitteraturen berör ofta analys på flera olika nivåer. Ett viktigare skäl är dock att undersökningar inom de flesta riktningarna i dag kan beröra många olika textnivåer och använda såväl kvantitativa som kvalitativa metoder.<sup>5</sup> Jag har t.ex. valt att inte tala om *textlingvistik* som någon särskild riktning, trots att det forskningshistoriskt vore rimligt att tala om en sådan (Ledin 1999, Svensson 2005), eftersom jag betraktar den som synkront väl integrerad i andra riktningar. Även det vidgade textbegrepp som på senare tid har fått genomslag inom textforskningen (se t.ex. Gunnarsson 2007 s. 14) återfinns i dag i undersökningar inom många olika riktningar. Vidgningen innebär en förståelse av texter som *multimodala*, det vill säga meningsskapande även på annat sätt än språkligt (t.ex. genom bilder).

## Gränsområden

Vilka textintressen motsvarar då de olika forskningsriktningarna inom högskoleutbildningen? Diskussionen av detta inleds med en blick på vilka »gränsområden» som aktualiseras i kursutformningen, det vill säga vilka andra centrala områden i utbildningen som textanalysen antas veta mot. Även om det kan finnas många lokala och tillfälliga skäl till att hel- och delkurser har satts samman

<sup>5</sup> Se t.ex. Josephson 2006 s. 15 ff. för ett exempel på hur ett och samma material kan belysas utifrån samma frågeställning men på helt olika nivåer.



på ett visst sätt (jfr Bergöö 2005) säger ändå delkursindelningen något om vad som anses passa ihop.

Några av forskningsriktningarna som skissades ovan gränsar åt särskilda håll: den litterära stilistiken vetter t.ex. ut från nordistiken mot litteraturvetenskapen, den kritiska textanalysen mot olika samhällsvetenskapliga forskningsansatser medan begriplighets- och läsbarhetsforskningen vetter mot psykologivistiken. Men ser man på kursutformningen är det andra gränsområden som återkommer: ett mot skriftlig framställning (praktiskt skrivande, textproduktion) och ett mot samtalsanalys. Textanalys i konstellation med skriftlig framställning aktualiseras på flera kurser antingen genom att en och samma kurs innehåller båda momenten (UU-A, UU-B, UmU-A, SU-prA och UU-prB) eller genom att det finns formuleringar om att perspektiven ska samverka (GU-A, MiU-A). På GU-A ska textanalysen enligt delkursens innehållsbeskrivning t.ex. relateras till »studenternas egen kommunikativa förmåga». Skriftlig framställning har beröringspunkter med textanalysen genom att det rör skrivna texter men inte *analys* utan egen *produktion*, och detta gör det uppenbarligen lätt att föra samman skriftlig framställning med textanalysen.

Sammankopplingar med samtalsanalys är ovanligare men förekommer på tre kurser (SH-B, LnU-B och SU-prA); på ytterligare ett par kurser (MiU-A och UU-prA) ska textanalysen omfatta både talade och skrivna genrer, men utifrån litteratur som primärt tar upp analys av skrivna texter. Forskningshistoriskt har analys av samtal och text åtskilts (se Gunnarsson 2007 s. 14) och denna uppdelning upprätthålls alltså oftast. Ett intressant undantag är SU-prA, där två av delkurserna berör analys av »kommunikation» – *myndighetskommunikation* respektive *marknadskommunikation*, vilket innefattar både samtal och text, och dessutom både skriftlig och muntlig framställning.

Utöver dessa gränser antyds ibland andra gränslinjer mellan textanalys och vad som konstrueras som »annan» analys. På en kurs signaleras två sådana gränsland: mot sådan icke-språkvetenskaplig textanalys som (klassisk) retorik och (språkfilosofisk) argumentationsanalys och mot översättning (»Delkursen innehåller *dessutom* momenten argumentation och översättning», GU-B). Multimodalitet markeras däremot på denna och på ytterligare en kurs (SU-prB) i stället explicit som *inbegripet* i textanalysen:

Text behandlas ur ett vidgat textperspektiv som också omfattar multimodala texter. (Ur delkursbeskrivning, GU-B)

Delkursen utgår från en textsyn där inte bara skrift utan också bilder och layout ses som delar av texten. Målet är att du ska kunna analysera multimodala texter och de kommunikationssituationer som de är en del av. (Ur delkursbeskrivning, SU-prB)

En slutsats är att om multimodalitet alls beaktas så ses det som en integrerad del av »textanalysen».

## Nyckelord

Nästa steg i försöken att åskådliggöra textanalysdelkursernas innehåll blir att mer systematiskt se efter centrala, teoretiskt laddade nyckelord i kursplanerna. I tabell 2 finns de identifierade nyckelorden uppställda. Om ett nyckelord förekommer endast i målformuleringar eller betygskriterier, inte i hel- eller delkursens innehållsbeskrivning, kommenteras detta. Jag har bortsett från ord när de används i en annan mening än den teoretiskt laddade. Jag har också bara räknat ett nyckelord en gång per kurs. Sökningen har gjorts på ett sådant sätt att »stil» t.ex. inkluderar *stil*, *stilanalys*, *stilistisk*, »begriplig» *begriplig*, *begriplighet* etc. Eftersökta nyckelord som inte förekom finns inte med i uppställningen.

Tabell 2. Nyckelord.

Nyckelord	Antal kurser (svenska a + b)	Antal kurser (praktisk svenska a + b)	Kurser
genre	7	3	LU-A, LU-B, SU-A, UmU-A, UU-A (endast i mål), UU-B (endast i mål), ÖrU-A, SU-prA, UU-prA, UU-prB
funktion	5	2	GU-B (endast i mål), LU-A (endast i mål), SU-A, SH-A, ÖrU-A, SU-prB (endast i mål), UU-prA
medie/media	2	2	GU-B, SU-A, SU-prB (»vårt moderna mediasamhälle», endast i betygskriterier), UU-prA (»i olika medier»)
stil	4	0	LiU-A, MiU-A, SH-A, UU-B (endast i mål)
multimodal	2	1	GU-B, UmU-A, SU-prB
kritisk	2	1	SU-A, UmU-A, SU-prB (endast i betygskriterier)
argument	3	0	GU-B, MiU-A, ÖrU-A
retorik/retorisk	3	0	GU-A (endast i mål), GU-B (endast i mål), UU-B (endast i mål)
begriplig	1	1	SU-A, SU-prB
läsbar	1	1	SH-A, SU-prA
kontext	1	1	SU-A, SU-prB (endast i betygskriterier)
sakprosa	2	0	SU-A, UmU-A
textlingvist	2	0	MiU-A, UU-B (endast i mål)
diskurs	2	0	LnU-B, SU-A
social	1	0	ÖrU-A
facktext	1	0	GU-B
kommunikations-situation	0	1	SU-prB

Det är viktigt att komma ihåg att formuleringarna i vissa av kursplanerna är så kortfattade att inget av nyckelorden alls dyker upp. Men sammantaget fungerar ändå sammanställningen som en viss positionsbestämning. Då bidrar även iakttagelser av vilka nyckelord som är mindre spridda eller inte förekommer alls.

Även om det är uppenbart att inget nyckelord (utöver *text* och *analys*) är så centralt att det förekommer på alla kurser står i alla fall begreppet *genre* starkt – det nämns för 10 av de totalt 18 kurserna. Även *funktion* (*funktion*, *funktions* etc.) är relativt vanligt (7 kurser). Begreppet *diskurs* är däremot mycket mindre centralt än begreppet *genre* och systerbegreppet *register* saknas helt. Inte heller *stil* är så centralt som man kanske hade väntat i ett textforskningshistoriskt perspektiv (4 kurser). Sammantaget ger uppställningen en relativt tydlig bild av att det särskilt är en form av funktionell analys som återkommer, liksom att det företrädesvis tycks röra sig om analys av sakprosa (facktexter, massmedietexter) – åtminstone nämns inte *litteratur* eller *litterär*. *Kontext* och *kommunikationssituation* är inte heller några centrala begrepp – det vanligaste tycks vara analysen av texten i sig – och nyckelord som *literacy/literacitet*, *textbruk* och *etnografisk* saknas helt. (Kursen på LU-B heter dock »Texter i bruk».)

*Multimodaliteten* har bara fläckvis slagit igenom (men behandlas som exemplet i förra avsnittet visade ofta som en naturlig del då den inkluderas). *Kritisk* analys nämns några gånger. *Argumentation* och *retorik* återkommer på några kurser (men det verkar av kurslitteraturen att döma inte betyda riktigt samma sak på de olika kurserna: på GU rör det sig om t.ex. om klassisk retorik medan det på UU handlar om nyretorisk genreteori).<sup>6</sup>

Vilka andra föreställningar dessa nyckelord kan vara förknippade med kommer att beröras vidare i diskussionen om relationen mellan kurserna och forskningsriktningarna, men det går redan här att konstatera att textanalysen som undervisningspraxis uppenbarligen har starka beröringspunkter med den svenska sakprosaforskningens funktionella huvudfärd där *genre* är det föredragna samlande begreppet för att tala om och beskriva textgrupper (och då överlappar det som i andra traditioner omfattas av *register* och *diskurs*; jfr även Ledin 1996). Sett utifrån nyckelorden framstår den prototypiska textanalysutbildningen alltså som sysselsatt med genreanalys.

Det går också att konstatera att någon riktigt tydlig skillnad inte finns mellan kurser inom svenska språket och kurser inom praktisk svenska.

<sup>6</sup> På LnU-A finns dock en hel delkurs med retorisk inriktning som berör såväl analys som produktion och såväl tal som skrift; den har här dock inte räknats in bland textanalyskurserna.

## Kurslitteraturen

Litteraturen är i vissa avseenden mycket varierad samtidigt som vissa titlar återkommer. Det jag berör i detta avsnitt är det som ofta återkommer, medan mer specifika litteraturval kommer att beröras när det blir relevant i nästa avsnitt.

På de flesta kurserna förekommer någon eller några mer eller mindre renodlade allmänna läroböcker i text- eller stilanalys. Här är det en bok som dominerar mycket starkt: Hellspong & Ledins *Vägar genom texten* (1997), som används på någon kurs vid 8 av de 10 lärosätena. På UU används i stället Lagerholms *Stilistik* (2008) (på A och prA), Lars Melins *Nyfiken på texten* (2009) (prA), respektive Hellspongs *Metoder för brukstextanalys* (2001) (B och prB). På LiU används i stället Liljestrands *Språk i text* (1993) och Melin & Langes *Att analysera text* (2000 och tidigare upplagor). Gemensamt för dessa alternativa böcker – varav några används som komplement till *Vägar genom texten* även på en del andra kurser<sup>7</sup> – är att de är mer utpräglat inriktade mot stilanalys, men de representerar inte någon radikalt annorlunda riktning än *Vägar genom texten*. Eftersom just denna bok dominerar så kraftigt är det av visst intresse att stanna till för att gå något djupare in på vilka svar på frågor om *vad* och *varför* som just denna bok aktualiserar. *Vägar genom texten* kan sägas ligga nära den svenska sakprosaforskningens funktionella huvudfåra under de senaste tjugo åren såsom den skisserades i forskningsöversikten. Kontextförståelsen har en viktig roll och de många exempelanalyser som redovisas i boken utgör kvalitativa analyser av enskilda texter där karakteristiska drag i textens utformning förklaras utifrån dess funktion, även om »ingången» till analysen normalt snarast är metoden: boken är disponerad utifrån olika analysdimensioner, och inbjuder därigenom till att välja en metod och pröva den på ett visst material, snarare än att utgå från en i förväg formulerad mer övergripande frågeställning.

Teoretiskt visar Hellspong & Ledins läromedel särskilt influenser av den systemisk-funktionella lingvistik och den kritiska diskursanalysen. Bokens kontextmodell är t.ex. snarast en sammanfogning av dessa båda traditioners kontextbegrepp. Metodiskt är den starkt eklektisk, och sammanfattar (och föregriper) mycket av de två senaste decenniernas svenska textforskning. Den har bl.a. inslag av traditionell funktionell stilistik (med kvantifierande metoder för lexikogrammatisk analys) men visar också en stark påverkan från textlingvistik (t.ex. de Beaugrande 1997) och systemisk-funktionell lingvistik (t.ex. Martin 1992,

<sup>7</sup> Lagerholm 2008 på MiU-A, Hellspong 2001 på LU-B och Melin & Lange 2000 på LnU SvB.

Halliday 1994), med en rad utpräglad kvalitativa analysgrepp och bl.a. en tidig, förenklad version av *appraisal* (t.ex. Martin 1993). Sammanfattande kan boken beskrivas som en verktygslåda som innehåller analysgrepp för att beskriva texter, med stark betoning just på de metodiska redskapen och mindre betoning på långtgående tolkningar och slutsatser av analysresultaten. Det finns dock mot slutet av boken också flera kapitel som snarare diskuterar tolkningsramar. Den innehåller bl.a. ett kapitel om stilanalys och ett som utgör en introduktion till den kritiska diskursanalysen. Inom forskningen hämtar undersökningar med kritisk ansats inte sällan analys från andra riktningar, och metodgreppen i *Vägar genom texten* lånar sig på samma sätt ofta även till denna typ av analyser.

En möjlig förklaring till den popularitet som denna bok åtnjuter ännu mer än ett decennium efter dess första upplaga är kanske just dess eklekticism och öppenhet – att den samlar traditionerna och kan användas för olika typer av analyser. Boken berör också genrebegreppet, men det är inte särskilt centralt. Den centrala ställning som *genre* har på textanalyskurser (att döma av genomgången i förra avsnittet) kan därför knappast härledas direkt ur denna boks dominans, även om analysmodellerna i den är väl lämpade för genrebekrivningar i meningen generaliserande beskrivningar av vad som utmärker textgrupper. Det är också värt att notera att begriplighetsfrågor i stort sett inte alls tematiseras i denna bok och att inga skönlitterära textexempel tas upp.

För analys av skönlitterär text finns det speciallitteratur på några av kurserna, vilket jag kommer att återkomma till i nästa avsnitt. För begriplighetsanalys finns också speciell litteratur, särskilt antologin *Textvård* (2006) där flera av bidragen berör olika aspekter av begriplighet och läsbarhet i texter (bl.a. Ransgart 2006, Reichenberg 2006). Hur den används återkommer jag också till i nästa avsnitt.

## Kurserna och spåren av olika forskningsriktningar

I detta avsnitt ska jag försöka sätta de aktuella kursernas textintresse i relation till de olika riktningar och intressen inom textforskningen som skisserades i inledningen. De olika riktningarna kommer att diskuteras i tur och ordning. Dock kommer textetnografin inte att ges någon egen rubrik, eftersom den uppenbarligen är av marginell betydelse inom de aktuella kurserna, utöver att två av ganska många artiklar på en av kurserna (LU-B) möjligen kan sägas närma sig detta perspektiv (Bellander 2008, Blücker 2006). Ett möjligt skäl till att text-

etnografen inte återfinns inom litteraturlistorna och i innehållsbeskrivningarna kan vara att den uppfattas som perifer eller liggande utanför området »textanalys». Perspektivet återfinns inom utbildningen, men främst på kurser med inriktning mot skrivforskning och främst på kurser på kandidat- eller magisternivåer. I ett fall (UU-B) finns en forskningsartikel med ett sådant perspektiv på en delkurs i språksociologi (Gunnarsson 1997).

Ett särskilt avsnitt kommer att ägnas åt sådana konceptioner av textanalysen som snarare är kopplade till analys av texter som ett led i skrivfärdighetsträning.

## Litterär stilistik och analys av skönlitterära texter

Inom textforskningen är analys av sakprosa i dag vanligare än analys av litterära texter, och detta verkar gälla även utbildningen. I innehållsbeskrivningar eller mål syns inga tydliga spår av arbete med litterärt material, även om det hypotetiskt kan täckas av formuleringar om *stilistisk/stilistik* på UU-B, LiU-A och kanske MiU-A. Att det ändå kan ha viss relevans framgår av litteraturvalen på ett par av de aktuella kurserna: På LiU-A och UU-B indikeras det av en använd bok (*Stilstudier*, red. av Josephson 1996); på ÖRU-A används två artiklar ur den. På UU-B finns dessutom fler titlar med relevans för ett litterärt perspektiv, inklusive en mer renodlad litteraturvetenskaplig grundbok (Bergsten 1990, *Litteraturhistoriens grundbegrepp*). På UU-prA finns en artikel som möjligen kan sägas ha litterär relevans (Källström 2005).

En slutsats är att den litterära analysen har en begränsad roll men ändå står starkare inom utbildningen än inom forskningen (jfr Svensson 2005 s. 69).

## Läsbarhet och begriplighet

Kopplingar till läsbarhets- och begriplighetsforskningen aktualiseras i kursplanerna, som framgick ovan, genom användandet av nyckelorden *begriplighet* och *läsbarhet* i fyra av innehållsbeskrivningarna:

Med utgångspunkt i begreppen diskurs och genre diskuteras ur ett kritiskt perspektiv sambandet mellan texters utformning och funktion *med särskild betoning på texters begriplighet* (Ur delkursbeskrivning, SU-A)

[...] olika metoder för textanalys *med avseende på* främst stil, funktion och *läsbarhet* (Ur delkursbeskrivning, SH-A)

Stort utrymme ägnas åt tillämpning av grundläggande metoder för textanalys och samtalsanalys och åt diskussioner om texters *läsbarhet och tydlighet*. (Ur delkursbeskrivning, SU-prA)

Vikt läggs också vid studiet av texters *begriplighet och tillgänglighet*. (Ur delkursbeskrivning, SU-prB)

Det framgår här ganska tydligt att analyser (eller på SU-prA »diskussioner») utifrån läsbarhet och begriplighet berörs inom kurserna, men att det behandlas som ett av flera perspektiv och det finns inte heller alltid någon specifik litteratur knuten till perspektivet. Belysande härvidlag är också betygskriterierna från SU-prB, där krav på behandling av »begriplighetsfrågor» endast finns för de högre godkända betygen (A–C), inte de lägre (D–E). Betygsriteriet för C och D får exemplifiera:

[C:] Studenten analyserar multimodala texter ideationellt, interpersonellt och textuellt, såväl språkligt som visuellt, och drar utifrån analyser slutsatser om texters budskap, de inblandade resursernas funktioner och texters funktionalitet i relation till kontexten. Såväl *begriplighetsfrågor* som mer kritiska perspektiv berörs.

[D:] Studenten analyserar multimodala texter utifrån minst två metafunktioner, såväl språkligt som visuellt, och drar utifrån analyser slutsatser om texters budskap och texters funktionalitet i relation till kontexten.

Läsbarhets- och begriplighetsperspektivet aktualiseras också av enskilda poster i litteraturen på 9 av de 18 kurserna. Viktigast är här antologin *Textvård*, där flera av de ingående artiklarna har just detta perspektiv. Den används på 4 av textkurserna (GU-A, SU-A, ÖrU-A och SU-prB) och finns dessutom på andra delkurser än textanalyskursen på ett par ställen (MiU-A och SH-A). En specifik artikel med detta perspektiv som ofta återkommer är Olle Josephsons »Varför en lätt text kan vara svår att förstå» (1991) – använd på 5 av kurserna (LnU-B, LU-A, MiU-A, UU-prA och UU-prB).

Litteraturinventeringen ger stöd för iakttagelsen att läsbarhets- och begriplighetsperspektivet kan fungera som ett av flera perspektiv i en kurs, men i sig själv inte blir huvudsaken. Det aktualiseras på något sätt inom alla fyra kurserna inom praktisk svenska, och på många av kurserna inom svenska språket också, oftast genom någon enstaka titel på litteraturlistan. Ett skäl kan vara att detta helt enkelt ses som ett »nyttigt» perspektiv att beröra. Det är dock inte på något sätt begränsat till kurser där textanalysen kopplas särskilt tätt ihop med skriftlig framställning, utan förekommer på flera andra kurser. Omvänt gäller att en bok som *Textvård* på vissa lärosäten placerats på kurser i skriftlig färdighet, snarare än på textanalyskursen. Kanske ska detta då tolkas som att analys-

perspektivet på texter här har delats upp så att explicit normativa perspektiv – eller i alla fall frågor om läsbarhet och begriplighet – har flyttats över på textproduktionskurser medan analyser med ett mer neutralt och förklarande perspektiv finns inom kurser som etiketteras »textanalys».

## Funktionell analys

Jag har hittills flera gånger talat om den svenska sakprosaforskningens funktionella huvudfåra, och denna breda och ganska eklektiska tradition har satt ett mycket tydligt avtryck i kursutformningen och litteraturvalen. Grunderna för och intressena inom denna riktning sammanfattas rätt väl i den ganska långa innehållsbeskrivningen av textanalysdelkursen på ÖRU-A:

Delkursen innehåller momenten textanalys och textteori. Under delkursen analyseras texter inom bruksprosa. Texterna analyseras noggrant med avseende på innehållsstruktur, interpersonella strukturer och argumentation. Huvudvikten läggs på att förståelsen av textens form är uttryck för ett val hos sändaren, samt på texternas funktion i relation till situations- och kulturkontexter. Den språkliga formens betydelse för textens kommunikativa funktion belyses. Delkursen syftar till att ge god färdighet i att med språkvetenskaplig terminologi beskriva hur texter är uppbyggda, vidare till att studenterna ska kunna identifiera och beskriva skillnader mellan olika texter och genrer samt kunna diskutera texter ur ett vidare funktionellt och socialt perspektiv.

Denna utförliga beskrivning är ovanlig i kursplanerna, och är kanske den som i högst grad närmar sig att ge en motivering till kursinnehållet. Motsvarande utförlighet finns inte för andra kurser, men det är ändå sannolikt att de många omnämningarna av *genre* i kursplanerna kan hänföras till ett likartat sätt att se på textanalysen. Detta gäller även omnämningarna av *funktion* (och kanske *stil*), liksom de beskrivningar som knyter samman text med kontext eller kommunikationssituation. Citatet ur en betygskriterieformulering från SU-prB som återgavs i förra avsnittet antyder t.ex. en grundläggande funktionell analysorientering (»Studenten [...] drar utifrån analyser slutsatser om texters budskap, de inblandade resursernas funktioner och texters funktionalitet i relation till kontexten»).

Denna analysriktning torde också kunna vara ganska central redan genom att det kan sägas vara den »grundläggande» analysriktningen i den vanligaste läroboken, *Vägar genom texten* (Hellspong & Ledin 1997). Jag skrev ovan om denna att den starkt betonar de metodiska redskapen och i lägre grad vilka tolkningar av analyser som kan göras. I anslutning till detta är det intressant att notera en formulering ur innehållsbeskrivningen från ÖRU-A som citerades ovan:



»att ge god färdighet i att med språkvetenskaplig terminologi beskriva hur texter är uppbyggda». Detta antyder att utvecklingen av ett metaspråk för att beskriva och förstå texter ses som ett mål i sig. Ett syfte med utbildningen blir då snarast allmänbildade – att ge studenterna ett metaspråk för att tala om texter och texters delar, eventuellt i anslutning till den grundläggande motivering som ibland ges till undervisning i grammatik (jfr Nilsson 2000, Josefsson 2007). Några motsvarande formuleringar finns inte i andra kursplaner, men detta kan mycket väl vara en av de tankar som är så självklara att de inte behöver skrivas ut, och kan i så fall vara en nyckel till att förstå varför just den funktionella analysen blivit så central i utbildningen.

## Kritisk textanalys

Kopplingar till den kritiska textanalysen – även benämnd *kritisk diskursanalys* eller *diskursanalys* – finns på några kurser. I målen för UmU-A signaleras ett kritiskt perspektiv genom en målformulering om att studenten ska kunna »utföra en *kvalitativ kritisk textanalys* på en sakprosatext» och på LnU-B handlar kursen bl.a. om »diskursanalys», vilket understöds av Winther Jørgensen & Phillips (2000) introduktion till olika diskursanalysriktningar på litteraturlistan. Kritisk analys aktualiseras även på SU-A och på SU-prB genom omnämnanden av *kritiskt perspektiv*. Båda formuleringarna citerades redan i avsnittet om läsbarhet och begriplighet ovan, och den från SU-prB citerades även i avsnittet om funktionell analys, eftersom de är exempel på en viss blandning av riktningar inom en kursplan:

Med utgångspunkt i begreppen diskurs och genre diskuteras ur ett kritiskt perspektiv *sambandet mellan texters utformning och funktion* med särskild betoning på texters begriplighet (Ur delkursbeskrivning, SU-A)

Studenten analyserar multimodala texter ideationellt, interpersonellt och textuellt, såväl språkligt som visuellt, och drar utifrån analyser slutsatser om texters budskap, de inblandade resursernas funktioner och texters funktionalitet i relation till kontexten. Såväl begriplighetsfrågor som *mer kritiska perspektiv* berörs. (Ur betygskriterier för betyg C, SU-prB)

Även kritisk analys tycks vara en riktning som kan utgöra ett av flera perspektiv på en kurs, men som i sig själv inte blir huvudsaken. På litteraturlistorna är perspektivet inte heller särskilt ofta återkommande. Utöver den ovan anförda introduktionsboken på LnU-B skymtar kritiska ansatser genom litteraturvalen framför allt på några kurser: på LU-B (*Teoretiska perspektiv på sakprosa*, red.

av Englund & Ledin 2003, där flera artiklar rör perspektivet) och SH-B (genom ett antal artiklar av Per Ledin med detta perspektiv: Ledin 1993, 1994, 1997). Ett av fördjupningskapitlen i slutet av *Vägar genom texten* (Hellspong & Ledin 1997), den mest använda läroboken, utgör också en introduktion till den kritiska diskursanalysens tankegrunder, men i vilken omfattning det används på kurserna går det inte att säga något om eftersom det inte anges i litteraturlistorna om alla kapitel i boken verkligen används.

En slutsats blir att den kritiska analysen har en relativt marginell ställning; den kan så att säga läggas på men utgör inte den mest grundläggande inriktningen. I sin mer utpräglade variant (inom kritisk diskursanalys, CDA) är den kritiska textanalysen inom forskningen snarast en typ av analys som syftar till att kartlägga hur makt utövas genom språket, inte primärt texter (jfr Karlsson 2010 s 165). Men ofta blir perspektivet i nordistiska undersökningar mer textnära och mindre uttalat emancipatoriskt, och det torde vara i denna mildare form som riktningen har sina motsvarigheter i utbildningen.

## Färdighetstränande analys

Vissa intressen utan särskilt tydlig motsvarighet i forskningen kan också urskiljas i kursplaner och litteratur. Dessa pekar alla mot en konception av textanalysen som ett slags hjälpämne för utveckling av färdigheter i praktiskt skrivande. Ett sådant intresse antyds i flera kurser där textanalys kombineras med skriftlig framställning. Mest explicit är det i en målformulering på LiU-A, i målet att »bedöma och värdera texter ur ett normativt perspektiv» – och det ligger nog nära till hands att tänka sig att det primära materialet är studentens egna texter eller någon annan students texter. På andra kurser fastslås det uttryckligen att textanalysen ska kunna omsättas i det egna skrivandet. Textanalysen ska relateras till »studenternas egen kommunikativa förmåga» på GU-A och studenterna ska kunna »tillämpa sin medvetenhet om genrer i det egna skrivandet» på UmU-A. Sådana tankar i mer eller mindre utvecklade form är sannolikt vad som ligger bakom att skriftlig framställning och textanalys förs samman inom en kurs, trots att det alltså inte alltid skrivs ut. Även om det inte anges är det också tänkbart att genreanalyser kan göras till en del av en skrivpedagogik där analys av modelltexter i en viss genre kan föregå eget skrivande (jfr Hyland 2002, Ivanič 2004, Holmberg & Wirdenäs 2010).

## Jämförelser mellan kurser

Jag har hittills diskuterat de olika kurserna samlat, men det är också relevant att diskutera relationen mellan olika kurser på samma lärosäten och mellan kurser inom svenska språket och praktisk svenska.

I fråga om relationen mellan kurser på grund- och fortsättningsnivå vid de lärosäten som har textanalysmoment på båda är det svårt att se några regelbundenheter. Tänkbart vore t.ex. ett byte av riktning, men några typiska mönster för progressionen går det inte att tala om. På en fortsättningskurs formuleras relationen till den föregående kursen så att delkursen »utvidgar, fördjupar och bygger vidare på» grundkursen (GU-B). Detta sammanfattar nog ganska väl att progressionen ofta innebär ett mått av både fördjupning (mer av samma) och av utvidgning, men hur utvidgningen tar sig uttryck skiljer sig dock mellan lärosätena. Mellan UU-A och UU-B (där textanalysdelkursen på fortsättningsnivå är en av flera valbara delkurser) handlar utvidgningen bl.a. om att ett litterärt perspektiv tillkommer; mellan SU-prA och -prB är det i stället bl.a. multimodalitet som utgör utvidgningen, mellan GU-A och GU-B multimodalitet och översättning.

Ser man på skillnaderna mellan kurser inom studiegången *svenska språket* och *praktisk svenska* framträder inte heller några tydliga mönster, men några iakttagelser kan göras. En skillnad är att textanalysdelkursen på UU-prB kombineras med skriftlig framställning, medan motsvarande delkurs på UU-B aktualiserar ett litterärt perspektiv, vilket nog indikerar en större orientering mot färdigheter på kursen inom praktisk svenska. Vidare finns det mest oortodoxa upplägget i fråga om delkursorganisation på en av de praktiska kurserna, nämligen SU-prA. Här kopplas såväl samtals- och textanalys som skriftlig och muntlig framställning samman på två av delkurserna. Delkurserna särskiljs i stället utifrån olika domäner för materialvalet – myndighetskommunikation respektive marknadskommunikation – och arbetet är upplagt utifrån »fall», vilket då kan tänkas skapa en ram som accentuerar den praktiska tillämpbarheten i analyser. I övrigt framstår kurserna inom studiegången praktisk svenska ofta inte som på något uttalat sätt annorlunda eller mer »praktiska», och det är också enkelt att peka på specifika *likheter* mellan teoretisk och praktisk kurs på samma lärosäte. På UU används t.ex. samma huvudböcker i textanalys på motsvarande praktiska och teoretiska kurser (Lagerholm 2008 på UU-A och UU-prA respektive Hellspong 2001 på UU-B och UU-prB).

## Textanalysen och textforskningen

Vilka sammanfattande slutsatser kan då dras om textintresset i högre utbildningar, och hur ser detta ut i relation till dagens textforskning? Här ska jag avslutningsvis summera de viktigaste iakttagelserna och diskutera dem. Jag kommer också att föra ett mer principiellt resonemang om forskningsanknytningen i textanalyskurserna.

Huvudmönstret är tydligt: Textanalysen är nog typiskt inriktad mot sakprosa, inte litterärt material. Det förekommer dock ännu inslag av språkvetenskaplig analys av litterärt material, i anslutning till vad som av hävd har förekommit inom nordistikens forskning och högskolans svenskämne (jfr Svensson 2005 s. 69), trots att detta i dag är har en ganska marginell plats inom textforskningen. Läsbarhet och begriplighet – också en relativt marginell riktning inom den moderna textforskningen – tematiseras några gånger i kursplanerna och är inte så sällan företrädd i den valda kurslitteraturen. Men detta perspektiv får snarast ett slags plats i marginalen – det blir ett *extra* perspektiv som läggs in, och detsamma tycks gälla kritiska perspektiv, trots att den kritiska textanalysen är en ganska central riktning inom den moderna textforskningen. Textetnografien har inte lämnat några tydliga spår, men kan dyka upp på andra kurser än dem som i första hand är inriktade på textanalys. Mest central för utbildningen tycks i stället vara en beskrivande, förståelseinriktad textanalys, där mönster i texter knyts till texters funktion och genremönster identifieras. Denna typ av analys har på ett allmänt plan en god förankring i svensk textforskning (även om få textundersökningar ser ut just så). Sammanfattningsvis kan man konstatera att det som görs inom undervisningen i allmänhet har någon form av koppling till forskningen – men också att undervisningen är någonting ganska annorlunda mot textforskningen, och att den knappast kan sägas avspegla tendenserna i den moderna textforskningen. T.ex. verkar den moderna textforskningens intresse för texters sammanhang och de verksamheter som de ingår i (med några undantag) inte ha avsatt några mer systematiska spår i undervisningen.

I stället verkar andra textintressen ha fått styra prioriteringarna inom kurserna. Detta syns i vad som framkommer om syftet med undervisningen och vad analyserna ska kunna användas till. Detta berörs visserligen inte explicit i kursernas innehållsbeskrivningar, men det går ändå att dra vissa slutsatser. Ibland knyts analysen till tillämpningar på eget skrivande: det finns formuleringar om att textanalysen ska ha relevans för studenternas eget skrivande, och i samma riktning pekar det faktum att textanalys ibland paketeras ihop med skriftlig framställning

inom en kurs. Textanalysen ska då ge ökad medvetenhet i skrivandet. Samma typ av relevans kan frågor om läsbarhet och begriplighet ges, vilka aktualiseras på en del av kurserna. Läsbarhetsforskningen är i dag inte något stort område inom textforskningen, men att diskussioner om begriplighet blir mer centrala inom utbildningen kan förklaras av relevansen för eget skrivande och för bedömning av andras texter både inom utbildningen och i yrkeslivet (och kanske också av ett så enkelt skäl att man i den ovan diskuterade *Textvård*, 2006, råkar ha en lämplig lärobok). Ett skäl till att undervisningen ser ut som den gör kan således vara en strävan mot generisk kompetens och utomakademisk tillämpbarhet. Det är å andra sidan bara vissa typer av utomakademisk tillämpbarhet som lyfts fram. Den kritiska textanalysen har ofta en tydlig samhällsrelevans och skulle t.ex. kunna vara till nytta för sådan träning i »kritisk literacy» som ibland efterlyses (jfr t.ex. Persson 2000). Men detta perspektiv aktualiseras bara på enstaka kurser och ges där en ganska begränsad roll.

Den utomakademiska tillämpbarheten står mot en typ av inomakademisk tillämpbarhet, där analysfärdigheter och metakunskaper behandlas som ett självändamål, kanske som led i en tänkt progression. I kursplanen för ÖrU-A står det t.ex. att »[d]elkursen syftar till att ge god färdighet i att med språkvetenskaplig terminologi beskriva hur texter är uppbyggda [...]» och även i många andra formuleringar i kursplanerna framställs analysfärdigheten *i sig* som det mest centrala innehållet. Om detta ses som ett led i en progression på väg mot forskningens tillämpningar där man börjar med att lära sig att hantera »verktygslådan» stämmer detta väl in på en typ av forskningsanknytning i högre utbildning som diskuteras av bl.a. Stefan Björklund (1991; jfr Högskoleverket 2006). Björklund hävdar nämligen att den »naturligaste preciseringen av forskningsanknytning tycks vara att i undervisningen foga in träning i vetenskaplig metod» (1991 s. 24), och för textanalysundervisningens del kan detta vara just en undervisning som tränar studenterna i att göra systematiska analyser med hjälp av en vetenskapligt grundad begreppsapparat. Emellertid har det också påpekats att denna typ av forskningsanknytning inte alltid blir så fruktbar i praktiken. Björklund nämner som ett potentiellt problem risken att undervisning i metod »sker utan anknytning till problem» (1991 s. 26). Detta innebär att den reduceras till metodövning, något som snarare fjärrar den från det vetenskapliga tänkandet, där valet av metod i stället alltid måste bestämmas av problemets art:

Självklart bör varje ämne som förberedelse för det »självständiga arbetet» lära ut de tekniker som krävs för att genomföra en konkret forskningsuppgift. Men det är olyckligt att låta metodundervisning bli lika med forskningsanknytning. Ris-

ken är att teknikerna (eller metoderna) ter sig som självklara och orubbliga när den fundamentala lärdomen i stället bör vara att ingenting är immunt mot sakskaäl. (Björklund 1991 s. 26)

För relationen mellan undervisningen i textanalys och textforskningen är detta en relevant problematisering. Även om det ibland inom forskningen är tillräckligt att kunna *beskriva* texter, ställer forskningen normalt sett betydligt mer specifika frågor som sedan operationaliseras i en målinriktad analys av ett visst textmaterial. Den vetenskapliga textanalysen startar därför typiskt med frågeställningen, inte med metoden.

Intressant i sammanhanget är t.ex. att den mest använda boken, Hellspong & Ledins *Vägar genom texten* (1997), inbjuder till ett annat analysupplägg än det typiskt vetenskapliga. Även om boken öppnar för olika analysgångar är den organiserad efter olika metoder, och därmed framställs metoden som den mest centrala startpunkten för en analys snarare än en viss frågeställning.<sup>8</sup> Därmed kan en oreflekterad användning av den leda till en överbetoning av det metodiska och därmed att »problemet», med Björklunds ord, försvinner ur sikte.

Hur de faktiska analysuppläggen ser ut i undervisningen går inte att avgöra utifrån bara en genomgång av kursplaner och litteratur; kursplanerna är ofta mycket kortfattade, och varken kursplanerna eller litteraturen säger något om vad som faktiskt händer i lärosalen. Det är tydligt att många beslut om vad textanalysen ska bli ur ett didaktiskt perspektiv ligger hos den enskilda läraren, som själv får välja riktning i dialog med litteraturen eller följa någon upparbetad tradition och göra som det »alltid» har varit. Detta behöver inte vara något problem – men något större explicititet skulle antagligen kunna bidra till att tydliggöra forskningsanknytningen, liksom minska risken för att analyser fastnar i ren metodövning. En slutreflektion blir därför att den som utformar kurser lite oftare än i dag borde erbjuda ett svar på den fråga som både studenter och forskare på var sitt håll nog ofta ställer sig: Vad kan man ha textanalys till?

## Refererad kurslitteratur

Bellander, Theres, 2008: »Nån som visslar på dej i fickan». Ungdomars användning av mobiltelefoner med utgångspunkt i begreppet kommunikativa verksamhetstyper. I: Svenskans beskrivning 29. Förhandlingar vid Tjugonionde sammankomsten för svenskans beskrivning, utg. av Marianne Nordman, Siv Björklund, Christer Laurén,

<sup>8</sup> Detta kan t.ex. kontrasteras med en lärobok som används inom samhällsvetenskaplig textanalys, nämligen *Textens mening och makt* (red. av Bergström & Boréus 2005), där ingången till analyser i stället är vilka frågeställningar som är aktuella.

- Karita Mård-Miettinen & Nina Pilke. (Vasa: Skrifter utgivna av Svensk-Österbottiska samfundet 70.) Vasa: Svensk-Österbottiska samfundet. S. 50–57.
- Bergsten, Staffan, 1990: Litteraturhistoriens grundbegrepp. Lund: Studentlitteratur.
- Blückert, Ann, 2006: Juridiklärares skrivhandledning och pm-kommentarer som vägledning in i en språklig praktik. I: Svenskans beskrivning 28. Förhandlingar vid Tjugoåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning, utg. av Per Ledin, Lena Lind Palicki, Christina Melin, Gunvor Nilsson, Karolina Wirdenäs & Håkan Åbrink. Örebro: Örebro universitet, Institutionen för humaniora. S. 59–66.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 1997: Texten i och för organisationen. I: Samtal och språk-användning i professionerna. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Linköping, 6–7 november 1997, red. av Per Linell, Lars Ahrenberg & Linda Jönsson. (ASLA:s skriftserie 11.) Uppsala: ASLA. S. 65–86.
- Hellspång, Lennart, 2001: Metoder för brukstextanalys. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per, 1997: Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys. Lund: Studentlitteratur.
- Josephson, Olle, 1991: Varför en lätt text kan vara svår att förstå. I: Kultur – text – språk, red. av Elsie Wijk-Andersson. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 27–38.
- Källström, Roger, 2005: Litterärt språk på tvärs. Lite om språket hos Leiva Wenger och Hassen Khemiri. I: Språk på tvärs. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Södertörn, 11–12 november 2004, red. av Boel De Geer & Anna Malmbjer. (ASLA:s skriftserie 18.) Uppsala: ASLA. S. 147–158.
- Lagerholm, Per, 2008: Stilistik. Lund: Studentlitteratur.
- Ledin, Per, 1993: Den skenande spårvagnen: en sociosemiotisk stilanalys av en nyhetsberättelse i tre kvällstidningar. I: Språk och stil NF 3. S. 35–56.
- Ledin, Per, 1994: Vem kan man lita på? Språk och makt i EU-debatten. I: Språk och stil NF 4. S. 19–63.
- Ledin, Per, 1996: Genrebegreppet – en forskningsöversikt. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 2.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per, 1997: Intertextualitet, smärta och ett mångstämmigt Apotek. I: Till Barbro. Texter och tolkningar tillägnade Barbro Söderberg den 23 september 1997, red. av Roger Andersson & Patrik Åström. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Ledin, Per, 1999: Texter och textslag – en teoretisk diskussion. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 27.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Liljestrand, Birger, 1993: Språk i text. Handbok i stilistik. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, Lars, 2009: Nyfiken på texten. Textteori för textpraktiker. Stockholm: Liber.
- Melin, Lars & Lange, Sven, 2000 (och tidigare upplagor): Att analysera text. Stilanalys med exempel. (1 uppl. 1985, 2 uppl. 1995, 3 uppl. 2000.) Lund: Studentlitteratur.
- Ransgart, Martin, 2006: Läsvärda läroböcker kräver helhetsgrepp. I: Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter. (Småskrift utgiven av Svenska språknämnden.) Stockholm: Norstedts Akademiska. S. 60–72.
- Reichenberg, Monica, 2006: Röst och kausalitet i läroböcker. I: Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter. (Småskrift utgiven av Svenska språknämnden.) Stockholm: Norstedts Akademiska. S. 45–49.
- Stilstudier. Språkvetare skriver litterär stilistik, red. av Olle Josephson. (Ord och stil 27.) Uppsala: Hallgren & Fallgren, 1996.

- Teoretiska perspektiv på sakprosa, red. av Boel Englund & Per Ledin. Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter. (Småskrift utgiven av Svenska språknämnden.) Stockholm: Norstedts Akademiska, 2006.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000: Diskursanalys som teori och metod. Övers. av Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur.

## Litteratur

- Arfwedson, Gerd B., 1987: Om Blankertz – inledande kommentar om boken. I: Didaktikens teorier och modeller, av Herwig Blankertz. Stockholm: HLS Förlag.
- Barnes, Michael, Faarlund, Jan Terje & Naumann, Hans-Peter, 2000: Utvärdering. I: Från runsten till e-post. Utvärdering av svensk forskning i nordiska språk. (Brytpunkt.) Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. S. 26–108.
- Barton, David & Hamilton, Mary, 1998: Local literacies. Reading and writing in one community. London & New York: Routledge.
- de Beaugrande, Robert, 1997: New foundations for a science of text and discourse. Cognition, communication, and the freedom of access to knowledge and society. Norwood, N.J.: Ablex.
- Berge, Kjell Lars, 2005: Tekstkulturer og tekstkvaliteter. I: Ungdommers skrivekompetanse. Bind II. Norskeksamen som tekst, red. av Kjell Lars Berge, Lars Sigfrid Even sen, Frøydis Hertzberg & Wenche Vagle. Oslo: Universitetsforlaget. S. 11–190.
- Bergström, Annika, 2007: Två olika ämnen? Svenska språket på gymnasiet och på högskolan. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 59.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Bergöö, Kerstin, 2005: Vilket svenskämne? Grundskolans svenskämnen i ett lärarutbildningsperspektiv. (Malmö Studies in Educational Sciences 20.) Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen.
- Björklund, Stefan, 1991: Forskningsanknytning genom disputation. (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 112.) Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis.
- Fairclough, Norman, 1992: Discourse and social change. Cambridge, Oxford & Malden: Polity Press.
- Fowler, Roger, 1991: Language in the news. Discourse and ideology in the press. London: Routledge.
- Frandsen, Finn, 2006: Hinsides teksten? Forsøg på at gøre status over 15 års tekstforskning. Föreläsning på konferensen Forum för textforskning (FOT), Örebro universitet, 15 juni 2006.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 2007: Inledning. I: Ett vidgat textbegrepp, red. av Britt-Louise Gunnarsson & Anna-Malin Karlsson. (TeFa 46.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 7–19.
- Gustafsson, Christina, Fransson, Göran, Morberg, Åsa & Nordqvist, Ingrid, 2010: Att arbeta i högskolan. Utmaningar och möjligheter. Lund: Studentlitteratur.



- Halliday, M.A.K., 1994: An introduction to functional grammar. 2<sup>nd</sup> ed. London: Edward Arnold.
- Hellberg, Staffan, 2008: Konflikter i grundskolans kursplaner för svenska. I: *Språk och stil* NF 18. S. 5–37.
- Holmberg, Per & Wirdehn, Karolina, 2010: Skrivpedagogik i praktiken. Textkedjor, textsamtal och texttypologier i tre svensklärares klassrum. I: *Språk och stil* NF 20. S. 105–131.
- Hyland, Ken, 2002: *Writing and researching writing*. Harlow: Pearson.
- Högskolelag (1992:1434).
- Högskoleverket, 2002: *Utvärdering av utbildningar i svenska/nordiska språk i Sverige*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket, 2006: *Utbildning på vetenskaplig grund – röster från fältet*. (Rapport 2006:46 R.) Stockholm: Högskoleverket. Tillgänglig på <<http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800086083/0646R.pdf>>. Hämtad 12 oktober 2011.
- Ivanič, Roz, 2004: Discourses of writing and learning to write. I: *Language & Education* 18 (3). S. 220–245.
- Josefsson, Gunlög, 2007: *Grammatik på högskolan: vad, varför, hur?* Bidrag till konferensen *Grammatik på högskolan: vad, varför, hur?*, Uppsala universitet, 23 mars 2007. Tillgänglig på <<http://www.nordiska.uu.se/konferens/grammatik-hogskolan>>. Hämtad 12 oktober 2011.
- Josephson, Olle, 2006: *En bok om textvård*. I: *Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter*. (Småskrift utgiven av Svenska språknämnden.) Stockholm: Norstedts Akademiska. S. 5–23.
- Josephson, Olle, 2009: *Klarspråksforskningens framtid*. I: *Medborgare och myndigheter*, red. av Catharina Nyström Höög. (TeFa 47.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 100–107.
- Karlsson, Anna-Malin, 2007: *Multimodalitet, multisekventialitet, interaktion och situation*. Några sätt att tala om »vidgade texter». I: *Ett vidgat textbegrepp*, red. av Britt-Louise Gunnarsson & Anna-Malin Karlsson. (TeFa 46.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 20–26.
- Karlsson, Anna-Malin, 2008: *Forskare, pedagog eller konsult? Reflektioner kring tillämpad och praxisorienterad språkforskning*. I: *Språkinläring, språkdidaktik och teknologi*. Rapport från ASLA:s höstsymposium i Lund 8–9 november 2007, red. av Jonas Granfeldt, Gisela Håkansson, Marie Källkvist & Suzanne Schlyter. (ASLA:s skriftserie 21.) Uppsala: ASLA. S. 101–113.
- Karlsson, Anna-Malin, 2010: *I textanalysens utmarker? Om att intressera sig för vad texter gör (och för hur de gör det)*. I: *Svensson och svenskan. Med sinnen känsliga för språk*, utg. av Gunilla Byrman, Anna Gustafsson & Henrik Rahm. Lund. S. 162–174.
- Landqvist, Hans, 2011: *Aktörer, ansvar och rättigheter i en kursplan för blivande svensklärare*. Styrdokument inom högskolan ur ett textforskningsperspektiv med språkvetenskaplig grund. (Forskningsrapporter från institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet GU-ISS-2011-01.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Tillgänglig på: <[http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/27845/1/gupea\\_2077\\_27845\\_1.pdf](http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/27845/1/gupea_2077_27845_1.pdf)>. Hämtad 12 oktober 2011.

- Ledin, Per, 1996: Genrebegreppet – en forskningsöversikt. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 2.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per, 1999: Texter och textslag – en teoretisk diskussion. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 27.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Magnusson, Ulrika, 2007: Bilder av svenska och svenska som andraspråk. En jämförelse av högskolors och gymnasieskolors kursplaner. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 60.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Martin, J.R., 1992: English text. System and structure. Philadelphia & Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Martin, J.R., 1993: Genre and literacy. Modeling context in educational linguistics. I: Annual Review of Applied Linguistics 13. S. 141–172.
- Nilsson, Nils-Erik, 2000: Varför grammatikundervisning? I: Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik, av Bengt Brodow, Nils-Erik Nilsson & Sten-Olof Ullström. Lund: Studentlitteratur. S. 11–27.
- Nordman, Marianne, 1994: Stilforskning med olika material. En jämförelse i fråga om mål, metod och norm. I: Stilsymposiet i Göteborg 21–23 maj 1992. Symposiehandlingar, utg. av Peter Cassirer. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. S. 151–164.
- Persson, Magnus, 2000: Populärkulturen i skolan. Traditioner och perspektiv. I: Populärkulturen och skolan, red. av Magnus Persson. Lund: Studentlitteratur.
- Platzack, Christer, 1974: Om läsbarhet. I: Språket i bruk, utg. av Ulf Teleman & Tor G. Hultman. Lund: Liber Läromedel. S. 149–171.
- Rönn, Milda, 2009: »Det är inte förrän man gör det som man förstår». Om kommunikativa hinder vid en teaterhögskola. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology N.S. 48.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Selander, Staffan, 2010: Didaktik – undervisning och lärande. I: Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare, red. av Ulf P. Lundgren, Roger Säljö & Caroline Liberg. Stockholm: Natur & Kultur. S. 197–214.
- Street, Brian, 1984: Literacy in theory and practice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svensson, Jan, 1988: Nordistikens kunskapsintressen. I: Nordistiken som vetenskap. Artiklar om ämnets historia, teorier och metoder, red. av Jan Svensson. Lund: Studentlitteratur. S. 9–30.
- Svensson, Jan, 2005: Att bedriva historisk textforskning. Några teoretiska reflexioner. I: Studier i svensk språkhistoria 8, red. av Cecilia Falk & Lars-Olof Delsing. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 63.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 61–72.
- Svensson, Jan, Josephson, Olle & Selander, Staffan, 1996: Svensk sakprosa – en projektbeskrivning. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 1.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys, red. av Göran Bergström & Kristina Boréus. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2005.
- Tønnesson, Johan, 2009: Forskningen om sakens prosa. I: Sakprosa 1 (1), art. 1.

## Författarna i detta nummer

- Bianchi, Marco, f. 1974, fil.dr, vik. universitetslektor vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Björkvall, Anders, f. 1972, docent, universitetslektor vid Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Holmberg, Per, f. 1964, fil.dr, universitetslektor vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Karlsson, Anna-Malin, f. 1969, professor i svenska språket med inriktning mot sociolingvistik vid Uppsala universitet.
- Nord, Andreas, f. 1976, fil.dr, universitetslektor vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Pettersson, Jonatan, f. 1971, fil.dr, gästlärare vid Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Strand, Hans, f. 1950, professor i svenska språket, särskilt nusvenska, vid Stockholms universitet.
- Svensson, Jan, f. 1950, professor i svenska språket vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Wendt, Bo-A., f. 1965, docent, forskare i nordiska språk vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet; ordboksredaktör vid Svenska Akademiens ordboksredaktion.
- Widoff, Andreas, f. 1984, fil.mag., doktorand i nordiska språk vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.